

خصوصی‌سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران

سعید کریمی پتانلار*

چکیده

هدف این مقاله بررسی اثرات خصوصی‌سازی بر اندازه‌ی دولت و بدهی دولت و اشتغال در طول سال‌های برنامه‌ی اول و دوم توسعه‌ی اقتصادی (۱۳۶۸-۱۳۷۸) می‌باشد. طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۸ در کشور بالغ بر ۸۰۳۴/۸ میلیارد ریال واگذاری مالکیت شرکت‌های دولتی انجام پذیرفته است که ۷۱/۸ درصد از طریق بورس و باقی‌مانده یعنی ۲۸/۲ درصد از طریق روش غیر بورس واگذار شده است. همچنین بخش عمده‌ای از واگذاری‌ها طی برنامه‌ی دوم به ویژه در سال آخر برنامه یعنی سال ۱۳۷۸ انجام گرفته است و در اجرای سیاست خصوصی‌سازی سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران نقش پیشرو را در کشور بر عهده داشته است.

در این تحقیق با توجه به اطلاعات موجود در رابطه با واگذاری‌های مالکیت شرکت‌های دولتی و سایر متغیرهای کلان اقتصادی شاخص‌های اندازه‌ی دولت، بدهی دولت و اشتغال مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که برخلاف انتظار سیاست خصوصی‌سازی در کشور قادر نبوده است اندازه‌ی دولت و نقش شرکت‌های دولتی را در اقتصاد ایران کاهش دهد. علاوه بر این نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که روند بدهی شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی با افزایش همراه بوده است که بیان‌کننده‌ی این است که سیاست خصوصی‌سازی بهبودی در وضعیت مالی دولت ایجاد نکرده است.

اگرچه در مورد اثرات خصوصی‌سازی بر اشتغال نتایج تحقیق نشان می‌دهد با وجودی که در حالت کلی تأثیر خصوصی‌سازی بر اشتغال مبهم است اما در این زمینه روش خصوصی‌سازی می‌تواند نقش مهمی ایفا کند. به عبارت دیگر در تحقیق حاضر نشان داده شده است که خصوصی‌سازی به شیوه‌ی واگذاری از طریق بورس می‌تواند در افزایش اشتغال مؤثر باشد. لذا با توجه به نتایج مقاله پیشنهاد می‌شود برنامه‌ی خصوصی‌سازی در کشور با استفاده از روش بورس انجام پذیرد.

واژه‌های کلیدی:

خصوصی‌سازی، اندازه‌ی دولت، بدهی دولت، اشتغال

* استادیار دانشگاه مازندران

مقدمه

هدف مقاله بررسی اثرات خصوصی‌سازی بر اندازه‌ی دولت، بدهی دولت و اشتغال در کشور می‌باشد. با توجه به کمبود اطلاعات در زمینه‌ی واگذاری‌های سال‌های اخیر، در این تحقیق ناگزیر به بررسی سال‌های برنامه‌ی اول و دوم توسعه‌ی اقتصادی پرداخته می‌شود که نتایج آن می‌تواند برای تدوین سیاست‌گذاری اقتصادی در برنامه چهارم توسعه مفید واقع شود.

در این مقاله سعی می‌شود با بررسی‌هایی که به عمل می‌آید پاسخ سؤالات زیر استخراج شود:

۱- آیا خصوصی‌سازی اندازه‌ی دولت را در اقتصاد کاهش داده است؟

۲- آیا در پی خصوصی‌سازی بدهی دولت کاهش یافته است؟

۳- آیا خصوصی‌سازی باعث کاهش اشتغال در کشور شده است؟

در بخش اول، خصوصی‌سازی در کشور به تفکیک روش‌های واگذاری مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس اولویت‌های خصوصی‌سازی اقتصاد ایران به تفکیک صنایع مختلف مشخص می‌گردد. در بخش دوم، به اثر خصوصی‌سازی بر اندازه‌ی دولت پرداخته می‌شود و با استفاده از شاخص‌های نسبی، اندازه‌ی دولت طی سال‌های مورد مطالعه بررسی و تعیین می‌شود. بخش سوم، وضعیت بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی و بانک مرکزی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. بخش چهارم به اثر خصوصی‌سازی بر اشتغال اختصاص دارد و نهایتاً در بخش پنجم، یافته‌های تحقیق نتیجه‌گیری و پیشنه‌ها منظور شده است.

خصوصی‌سازی

سیاست خصوصی‌سازی، به عنوان بخشی از یک سیاست گسترده‌ی تعدیل ساختار اقتصادی در اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی از طرف تعداد محدودی کشور صنعتی به اجرا گذاشته شد و به سرعت به سایر کشورها و اقتصادها از جمله اقتصادهای در حال

گذار سرایت کرد و در حال حاضر در بیش از ۱۱۰ کشور در دست اجرا می‌باشد.^(۱) به طوری که آمار و ارقام نشان می‌دهد درآمد دولت‌ها در جهان از محل خصوصی‌سازی از ۳۰ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۰ میلادی به ۱۴۵ میلیارد در سال ۱۹۹۹ میلادی افزایش یافته است و طی سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۹ میلادی عایدی دولت‌ها از محل این سیاست بالغ بر ۸۵۰ میلیارد دلار بوده است.^(۲)

بررسی‌ها نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از خصوصی‌سازی در جهان از طرف کشورهای اروپایی عضو OECD انجام گرفته است و طی سال‌های اخیر برنامه‌های خصوصی‌سازی در کشورهای در حال توسعه از رشد قابل توجه‌ای برخوردار بوده است.^(۳)

اگرچه در دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی سیاست خصوصی‌سازی به منظور ارتقای کارایی، تقویت مکانیزم بازار، کاهش مداخله‌ی دولت در اقتصاد، کاهش زیان شرکت‌های دولتی، بهبود توزیع درآمد و ارتقای کیفیت محصول به اجرا گذاشته شد، طی سال‌های اخیر عمدتاً تحت تأثیر عواملی مانند جهانی شدن بازارهای مالی و تولید، فشارهای بودجه‌ای، نیاز به جذب سرمایه‌گذاری، آزادسازی و ظهور تکنولوژی‌های جدید در برخی بخش‌ها مانند انرژی و مخابرات قرار گرفته است. البته باید اشاره کرد که عوامل مذکور در کشورها به طور یکسان ایفای نقش نکرده‌اند.^(۴)

آثار خصوصی‌سازی به عوامل متعددی از جمله، نحوه‌ی استفاده از منابع درآمدی آن بستگی دارد.^(۵) مطالعات و تحقیقات نشان می‌دهد که آثار مثبت خصوصی‌سازی معمولاً به شکل افزایش کارایی، بهبود وضع مالی دولت، گسترش بازارهای مالی، کاهش اندازه‌ی دولت، افزایش تولید و بهبود توزیع درآمد و ثروت در جامعه ظاهر می‌شود. ولیکن نتیجه‌ی بررسی‌های محققین نتیجه‌ی اثر خصوصی‌سازی را بر اشتغال در حاله‌ای از ابهام قرار داده است. ضمناً بررسی‌ها نشان داده است که خصوصی‌سازی کامل^(۶) بر خصوصی‌سازی جزئی^(۷) برتری دارد.^(۸) هرگاه خصوصی‌سازی به صورت جزئی انجام گیرد، مدیریت بنگاه از یک طرف باید انتظارات صاحبان سهام را که کسب سود حداکثر است تأمین کند و از طرف دیگر باید انتظارات دولت را که به صورت حداکثر کردن رفاه جامعه است، برآورده کند. این موضوع در مدیریت بنگاه مشکل عمده ایجاد خواهد کرد.^(۹)

با تصویب برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی مبانی حقوقی سیاست خصوصی‌سازی در اقتصاد ایران پایه‌گذاری شد و با تصویب قوانین و مصوبات بعدی به اجرا درآمد.^(۱۰) سیاست خصوصی‌سازی اقتصاد ایران از ویژگی‌های خاصی برخوردار است. نخست این که واگذاری‌ها در بخش صنایع کارخانه‌ای^(۱۱) صورت گرفته است و بخش‌های امور زیربنایی اقتصاد مانند ارتباطات، انرژی، آب و انحصارات دولتی خارج از سیاست خصوصی‌سازی باقی مانده است. دوم این که عمدتاً واگذاری مالکیت شرکت‌های دولتی به گونه‌ای بوده است که مدیریت شرکت مربوطه از حیطه‌ی مدیریت دولتی خارج نشده است.^(۱۲) سوم این که واگذاری مالکیت یک بنگاه در چند نوبت طی سال‌های مختلف انجام گرفته است. در حالی که در سایر کشورها معمولاً واگذاری مالکیت شرکت در یک نوبت انجام می‌پذیرد. به عبارت دیگر سهام شرکت مورد نظر در یک نوبت جهت فروش به بازار عرضه می‌شود.

در کشور، طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۸، یعنی سال‌های برنامه‌ی اول و دوم توسعه‌ی اقتصادی در مجموع به ارزش ۸۰۳۴/۵ میلیارد ریال مالکیت شرکت‌های دولتی واگذار شده است که معادل ۰/۵ درصد کل تولید ناخالص داخلی کشور طی این دوره می‌باشد. پایین بودن این نسبت بیان‌کننده‌ی این نکته است که سیاست خصوصی‌سازی نه به صورت گسترده بلکه به صورت جزئی به اجرا گذاشته شده است.^(۱۳)

بخش عمده‌ای از واگذاری‌ها در طول برنامه‌ی دوم توسعه‌ی اقتصادی انجام گرفته است به طوری که ۷۳/۵ درصد از کل واگذاری‌ها به ارزش ۵۹۰۵/۹ میلیارد ریال به برنامه‌ی دوم تعلق دارد. ضمناً سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران با واگذاری‌هایی به ارزش ۴۰۴۱/۶ میلیارد ریال که معادل ۵۰/۳ درصد کل واگذاری‌ها می‌باشد نقش پیشرو را در اجرای سیاست خصوصی‌سازی بر عهده داشته است. با استفاده از اطلاعات آماری موجود، چنین نتیجه می‌شود که ۷۱/۸ درصد از کل واگذاری‌ها به روش بورس و باقی مانده ۲۸/۲ درصد به روش غیربورس انجام گرفته است.^(۱۴) اطلاعات مربوط به واگذاری‌ها در جدول شماره‌ی (۱) ارائه شده است.

جدول شماره‌ی ۱. ارزش کل واگذاری‌ها به تفکیک مقامات واگذارکننده

(۱۳۶۸-۱۳۷۸) میلیون ریال

واحد واگذارکننده	روش بورس	روش غیربورس	جمع
سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران	۳۵۲۶۸۱۴	۵۱۴۷۸۰	۴۰۴۱۵۹۴ (۵۰/۳ درصد)
سازمان صنایع ملی ایران	۹۵۰۶۱۵	۱۰۲۶۸۴۳/۲	۱۹۷۷۴۵۸/۲ (۲۴/۶ درصد)
بانک صنعت و معدن	۹۱۱۴۵۴	۷۲۵۴۸۳/۶	۱۶۳۶۹۳۷/۶ (۲۰/۴ درصد)
سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی	۳۷۸۵۰۰		۳۷۸۵۰۰ (۴/۷ درصد)
جمع کل	۵۷۶۷۳۸۳ (۷۱/۸ درصد)	۲۲۶۷۱۰۶/۸ (۲۸/۲ درصد)	۸۰۳۴۴۸۹/۸ (۱۰۰ درصد)

منبع: با استفاده از گزارش‌های بانک صنعت و معدن (۱۳۸۰)، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران (۱۳۷۹)، سازمان صنایع ملی ایران (۱۳۷۹) و سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی از طرف محقق تهیه و تنظیم شده است.

اولویت‌ها

خصوصی‌سازی به صنعت یا بخش خاصی اختصاص ندارد و در بخش‌های مختلف از جمله صنعت، ارتباطات، انرژی، بانکداری، حمل و نقل، بیمه، معادن، کشاورزی و بازرگانی قابل اعمال است. در برنامه‌ی خصوصی‌سازی بسیاری از کشورها، بنگاه‌هایی که در بخش رقابتی اقتصاد فعالیت می‌کنند و محصولات و خدمات کاملاً تجاری ارائه می‌دهند ابتدا به فروش رسیده‌اند. دارایی‌های شبکه زیربنایی اقتصاد مانند ارتباطات، انرژی آب و فاضلاب در غالب اوقات در مراحل نهایی خصوصی‌سازی قرار گرفته‌اند. ضمناً طی سال‌های اخیر بخش ارتباطات عمدتاً نقش رهبری را در خصوصی‌سازی

خصوصی‌سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران ۱۱۰

برعهده گرفته است. به طوری که در دهه‌ی گذشته بخش اعظمی از فعالیت‌های خصوصی‌سازی به ارتباطات و سپس به بخش انرژی تعلق یافته است به گونه‌ای که حدود ۴۰ درصد و ۲۰ درصد از کل عایدی ناشی از خصوصی‌سازی به ترتیب به بخش ارتباطات و انرژی اختصاص یافته است.^(۱۵) در نمودار شماره‌ی (۱-الف) و (۱-ب) خصوصی‌سازی دهه‌ی ۱۹۹۰ به تفکیک بخش‌های مختلف نشان داده شده است. اولویت‌های خصوصی‌سازی اقتصاد ایران از طریق روش بورس در جدول شماره‌ی (۲) رتبه‌بندی شده است.^(۱۶) به طوری که ملاحظه می‌شود ۳۸/۷ درصد از کل واگذاری‌ها به ارزش ۱۳۸۹/۶ میلیارد ریال در صنعت ساخت وسایل نقلیه‌ی موتوری و تجهیزات حمل و نقل انجام گرفته است، لذا صنعت مربوطه اولویت اول سیاست خصوصی‌سازی اقتصاد ایران را تشکیل می‌دهد. صنعت ساخت محصولات کانی غیر فلزی با ۱۴/۴ درصد از کل واگذاری‌ها در اولویت دوم قرار دارد. بنابراین می‌توان به این نتیجه رسید که بیش از ۵۳ درصد از برنامه‌ی کل خصوصی‌سازی در این دو صنعت انجام گرفته است.

Archive of SID

جدول شماره‌ی ۲. رتبه‌بندی واگذاری‌ها به تفکیک صنایع مختلف

طی دوره ۱۳۶۸-۱۳۷۸

رتبه	صنعت	ارزش کل واگذاری (میلیون ریال)	سهم از کل واگذاری (درصد)
۱	ساخت وسایل نقلیه موتوری و تجهیزات حمل و نقل	۱۳۸۹۵۸۱/۷	۳۸/۷
۲	ساخت محصولات کانی غیر فلزی	۵۱۸۳۶۲/۵	۱۴/۴
۳	ساخت فلزات اساسی و محصولات فلزی فابریکی	۴۱۷۹۳۸/۹۲	۱۱/۶
۴	ساخت مواد و محصولات شیمیایی	۲۱۱۴۸۹/۷۹	۵/۹
۵	نساجی	۱۸۹۲۴۰/۳۶	۵/۳
۶	مواد غذایی	۱۷۳۳۱۱/۷۶	۴/۸
۷	ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات	۱۴۳۵۰۳/۴۸	۴
۸	ساخت محصولات لاستیک و پلاستیک	۱۳۲۰۵۸/۷	۳/۷
۹	ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی	۱۱۹۰۷۷/۹۵	۳/۳
۱۰	فعالیت‌های جنبی و واسطه‌گری‌های مالی	۱۰۳۳۲۴/۱۳	۲/۹
۱۱	ساخت رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسائل ارتباطی	۸۵۸۰۱/۸	۲/۴
۱۲	چوب، محصولات کاغذی	۸۲۶۹۱/۹	۲/۳
۱۳	فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت	۲۳۴۰۰/۰۱	۰/۷

منبع: با استفاده از گزارش‌های بانک صنعت و معدن (۱۳۸۰)، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران (۱۳۷۹)، سازمان صنایع ملی ایران (۱۳۷۹) و سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی از طرف محقق تهیه و تنظیم شده است.

اندازه‌ی دولت

برای تعیین اندازه‌ی دولت و اهمیت بنگاه‌های دولتی در اقتصاد ملی شاخص‌های مطلق و نسبی مختلفی وجود دارد که برخی از آن‌ها در زیر معرفی شده است.^(۱۷)

۱- کل مخارج دولت (G)

۲- کل درآمدهای مالیاتی دولت (T)

۳- ارزش کل تولیدات شرکت‌های دولتی (POSE)

۴- نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی (G/GDP)

۵- نسبت درآمدهای مالیاتی دولت به تولید ناخالص داخلی (T/GDP)

۶- نسبت کل ارزش کل تولیدات شرکت‌های دولتی به تولید ناخالص داخلی (POSE/GDP)

در این مقاله جهت تعیین اندازه‌ی دولت شاخص نسبت بودجه‌ی کل کشور به تولید ناخالص داخلی (تولید ناخالص داخلی/بودجه‌ی کل کشور) و برای تعیین اهمیت نقش شرکت‌های دولتی در اقتصاد کشور شاخص نسبت بودجه‌ی شرکت‌های دولتی به تولید ناخالص داخلی (تولید ناخالص داخلی/بودجه‌ی شرکت‌ها) مورد استفاده قرار گرفته است. ضمناً اطلاعات مربوط به شاخص‌های کلان اقتصاد بخش عمومی کشور در جدول شماره‌ی (۳) منظور شده است.

در تئوری، فرایند خصوصی‌سازی منجر به کوچکتر و محدودتر شدن اندازه‌ی دولت در اقتصاد و کاهش اهمیت نسبی تولیدات بنگاه‌های دولتی در تولید ناخالص داخلی می‌شود. این نکته با تجربیات کشورهای مختلف تأیید شده است. به عنوان مثال، به طوری که در جدول شماره‌ی (۴) آمده است سهم نسبی تولیدات بنگاه‌های عمومی در تولید ناخالص داخلی در کشورها با سطوح درآمدی مختلف طی سال‌های ۱۹۸۰-۱۹۹۷ تنزل یافته است، هر چند شدت تغییرات کاهش‌ی در آن‌ها متفاوت بوده است. به گونه‌ای که بیشترین تقلیل به میزان ۱۲ درصد در کشورها با درآمد پایین تجربه شده است و در کشورهای با درآمد بالا این تغییرات کاهش‌ی معادل ۱ درصد بوده است.

در ایران، روند تغییرات اندازه‌ی دولت در اقتصاد و اهمیت سهم نسبی شرکت‌های دولتی در تولید ناخالص داخلی، بر خلاف میانی نظری و تجربه سایر کشورها، دائماً

افزایشی بوده است. به طوری که سهم نسبی بودجه‌ی کل کشور در تولید ناخالص داخلی با ۸۸/۸ درصد رشد از ۳۵/۱ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۶۶/۳ درصد در سال ۱۳۷۸، و سهم نسبی بودجه‌ی شرکت‌های دولتی در تولید ناخالص داخلی با ۱۳۹/۹ درصد رشد از ۱۶/۹ در سال ۱۳۶۸ به ۳۹/۱ درصد در سال ۱۳۷۸ رسیده است. (جدول شماره‌ی ۵) رشد افزایشی بیشتر در شاخص نسبت بودجه‌ی شرکت‌های دولتی به تولید ناخالص داخلی بیان‌کننده‌ی این نکته است که طی سال‌های خصوصی‌سازی اهمیت شرکت‌های دولتی در اقتصاد ملی افزایش یافته است. بنابراین می‌توان بیان کرد که طی سال‌های خصوصی‌سازی نقش تصدّی‌گری دولت در اقتصاد افزایش یافته است. این مطلب با افزایش ایجاد شده در نسبت بودجه‌ی شرکت‌های دولتی به بودجه‌ی کل کشور نیز تأیید می‌شود. طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۸ نسبت بودجه‌ی شرکت‌های دولتی به بودجه‌ی کل کشور از ۴۶/۶ درصد به ۵۹ درصد افزایش یافته است.

Archive of SID

Archive of SID

جدول شماره ۳. اطلاعات آماری برخی از متغیرهای اقتصادی کلان اقتصاد بخش عمومی کشور طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۰ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
بودجه‌ی کل کشور	۹۷۴۱/۷	۱۳۱۵۶/۳	۲۰۰۹۷/۳	۲۸۹۱۲	۵۴۲۲۵/۴	۷۰۲۲۹/۸	۹۶۰۵۹/۵	۱۳۷۲۴۲/۶	۱۸۸۶۲۲	۲۳۰۴۴۰/۳	۲۷۶۲۵/۲	۳۶۰۶۶۸/۸	۴۵۵۹۷۸/۳
بودجه‌ی عمومی دولت	۴۷۳۴/۸	۶۱۹۲	۹۲۷۸/۵	۱۲۴۵۱/۶	۲۵۴۲۵/۸	۳۲۳۰۳/۴	۴۶۴۱۰	۶۱۱۲۳/۸	۸۱۴۶۶/۴	۹۰۵۸۵/۹	۱۰۹۶۹۹/۵	۱۲۷۸۱۶/۲	۱۶۴۲۶۶/۹
بودجه‌ی شرکت‌های دولتی	۴۵۳۶	۶۷۸۷/۸	۱۰۲۹۲/۹	۱۵۵۶۱/۶	۳۰۸۶۶/۷	۳۸۲۷۸/۵	۵۷۶۶۳/۲	۷۸۷۵۸/۶	۱۰۴۸۹۸/۷	۱۳۶۷۹۰/۳	۱۶۲۹۵۹/۳	۲۱۳۵۹۷/۸	۲۶۵۲۴۷/۹
بودجه‌ی شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت	۵۴۱۸	۷۷۸۵	۱۱۹۹۱	۱۷۳۸۵/۹	۲۴۳۰۵/۱	۴۳۵۹۵/۱	۶۳۲۶۶/۲	۸۷۱۴۲/۹	۱۱۶۲۴۳/۵	۱۵۰۷۴۳/۲	۱۷۹۹۵۱/۳	۲۴۰۱۰۶/۲	۳۰۰۴۲۶/۴
کسری بودجه	۱۱۴۲/۱	۴۱۸/۶	۱۱۵۷/۳	۱۰۹۱/۹	۶۳۶	۲۶۶	۱۱۱/۴	۵۳۴/۶	۶۵۳/۳	(-)	(-)	(-)	(-)
بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی	۱۴۶۸۳/۴	۱۶۰۹۶/۲	۱۷۶۶۳/۹	۱۹۹۱۸/۶	۳۲۰۱۱/۵	۴۰۸۶۰/۹	۵۵۰۶۸	۶۵۹۱۶	۸۰۷۰۳/۶	۱۰۹۹۷۶/۱	۱۱۷۱۱۶/۹	۱۲۲۷۸۵/۳	۱۳۸۴۵۷/۳
بدهی دولت به سیستم بانکی	۱۳۵۲۷/۶	۱۴۰۵۳	۱۵۰۵۲/۹	۱۵۷۲۸/۸	۲۴۷۳۵/۶	۳۱۱۲۶/۸	۳۸۶۶۱/۶	۴۲۷۳۶/۴	۴۸۳۰۲	۶۶۳۳۶	۶۹۲۰۹/۵	۷۷۰۵۳/۸	۷۱۸۹۳/۵
بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به سیستم بانکی	۱۱۵۵/۸	۲۰۴۳/۲	۲۶۱۱	۴۱۸۹/۸	۷۲۷۵/۹	۹۷۳۴/۱	۱۶۴۰۶/۴	۲۳۱۷۹/۶	۳۲۵۰۱/۶	۴۳۶۴۰/۱	۴۷۹۰۷/۴	۵۵۷۳۱/۵	۶۶۵۶۳/۷
بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	۱۲۸۶۴/۸	۱۳۹۲۷	۱۵۳۸۸/۴	۱۶۵۱۱/۵	۲۷۳۹۱/۱	۳۴۵۵۰/۷	۴۵۳۶۰/۸	۵۱۹۰۶/۶	۵۹۰۲۴/۸	۷۲۹۰۷/۷	۷۵۸۶۶/۹	۷۵۱۱۸/۲	۸۲۳۵۷/۷
بدهی دولت به بانک مرکزی	۱۲۱۸۰	۱۲۷۰۷/۳	۱۳۷۳۰/۴	۱۴۳۷۷/۸	۲۳۴۹۷/۱	۳۹۵۷۱	۳۶۸۳۷/۲	۴۰۹۱۱/۸	۴۶۳۷۷/۹	۵۸۵۹۳/۶	۶۲۰۵۸/۵	۶۰۸۵۹	۶۴۳۴۰
بدهی شرکت‌های دولتی و مؤسسات دولتی به بانک مرکزی	۶۸۴/۸	۱۲۲۰/۷	۱۶۵۸	۲۱۳۳/۷	۳۸۹۴	۴۹۷۹	۸۵۲۳/۶	۱۰۹۹۴/۸	۱۲۶۶۶/۹	۱۴۳۱۴/۱	۱۳۸۰۸/۴	۱۴۲۵۹/۱	۱۸۰۱۷/۷
واگذاری‌ها	۲/۵	۳۴	۳۴۶/۵	۲۷۲/۳	۶۴۴	۸۲۹/۲	۷۴۶/۲	۱۳۹۰	۴۲۱/۷	۷۴۳/۷	۲۶۰۴/۳	(-)	(-)
تولید ناخالص داخلی	۲۷۷۸۷/۱	۳۶۶۴۴/۶	۵۰۱۰۷/۴	۶۶۴۶۲/۵	۹۳۶۰۹/۹	۱۲۸۳۸۱/۹	۱۰۸۸۰۰/۱	۲۳۵۷۵۷/۲	۲۷۷۶۶۴/۸	۳۲۷۵۹۵/۵	۴۱۶۶۹۶/۷	۶۴۵۸۵۵	۷۴۱۰۶۸

منبع:

- بودجه‌ی کل کشور: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: قوانین بودجه‌ی کل کشور طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۰.

- بودجه‌ی عمومی، بودجه‌ی شرکت‌های دولتی، بدهی‌ها: مرکز آمار ایران: سالنامه‌ی آماری کشور طی سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۰.

Archive of SID

کسری بودجه، تولید ناخالص داخلی: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، اطلاعات آماری سری زمانی آمارهای اقتصادی اجتماعی سال ۱۳۷۵، معاونت امور اقتصادی و هماهنگی دفتر اقتصاد کلان تیرماه ۱۳۷۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: حسابهای ملی ایران ۱۳۷۰-۱۳۸۰، مرکز آمار ایران اردیبهشت ۱۳۸۲. واگذاری‌ها؛ سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران: گزارش عملکرد فروش سهام از سال ۱۳۶۹ لغایت سال ۱۳۷۷. اداره‌ی مالکیت و سهام. سازمان صنایع ملی ایران: گزارش عملکرد واگذاری شرکت‌های تحت پوشش سازمان صنایع ملی ایران ۱۳۶۹-۱۳۷۸، معاونت مالکیت سهام و واگذاری، ۱۳۷۹. بانک صنعت و معدن: آمار واگذاری سهام توسط بانک صنعت و معدن از سال ۱۳۶۸ تا اسفند ۱۳۷۹، ۱۳۸۰. سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی: گزارش واگذاری،

جدول شماره‌ی ۴. سهم نسبی تولید بنگاه‌های تحت مالکیت بخش عمومی در تولید ناخالص داخلی (ارقام به درصد)

عنوان	۱۹۸۰	۱۹۹۷	در تغییرات
کشورهای با درآمد پایین	٪۱۵	٪۳	٪-۱۲
کشورهای با درآمد متوسط پایین	٪۱۱	٪۵	٪-۶
کشورهای با درآمد متوسط بالا	٪۱۰/۵	٪۵	٪-۵/۵
کشورهای با درآمد بالا	٪۶	٪۵	٪-۱

منبع:

Eytan Sheshinski and Luis Felipe Loez-Calva (2000), P. 34

جدول شماره‌ی ۵. روند اهمیت نسبی بخش دولتی در اقتصاد ملی (۱۳۶۸-۱۳۷۸)

(ارقام به درصد)

شاخص	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸
نسبت بودجه‌ی کل به GDP	۳۵/۱	۳۵/۹	۴۰/۱	۴۳/۵	۵۷/۹	۵۴/۷	۵۳/۱	۵۸/۲	۶۷/۹	۷۰/۳	۶۶/۳
نسبت بودجه عمومی به GDP	۱۷	۱۶/۹	۱۸/۵	۱۸/۷	۲۷/۲	۲۵/۲	۲۵/۷	۲۹/۳	۲۹/۳	۲۷/۷	۲۶/۳
نسبت بودجه‌ی شرکت‌ها و بانک‌ها به GDP	۱۹/۵	۲۱/۲	۲۲/۹	۲۶/۲	۲۶	۲۴	۳۵	۳۷	۴۱/۹	۴۶	۴۳/۲
نسبت بودجه‌ی شرکت‌های دولتی به GDP	۱۶/۳	۱۸/۵	۲۰/۷	۲۳/۴	۳۳	۳۰	۳۲	۳۳/۴	۳۷/۸	۴۱/۸	۳۹/۱
نسبت بودجه عمومی به بودجه کل*	۴۸/۶	۴۷/۱	۴۶/۲	۴۳/۱	۴۶/۹	۴۶	۴۸/۳	۴۴/۵	۴۳/۲	۳۹/۳	۳۹/۷
نسبت بودجه‌ی شرکت‌ها و بانک‌ها به بودجه کل*	۵۵/۶	۵۹/۲	۵۹/۷	۶۰/۱	۴۴/۸	۶۲/۱	۶۵/۹	۶۳/۵	۶۱/۶	۶۵/۴	۶۵/۱
نسبت بودجه‌ی شرکت‌ها به بودجه کل	۴۶/۶	۵۱/۶	۵۱/۷	۵۳/۸	۵۶/۹	۵۴/۶	۶۰	۵۷/۴	۵۵/۶	۵۹/۴	۵۹

* به دلیل این که برخی از اقلام مربوط به بودجه‌ی کل کشور هم در بودجه‌ی عمومی دولت و هم در بودجه‌ی شرکت‌ها منظور می‌شود (وجود ارقام دوبار منظور شده) مجموع نسبت‌های بودجه‌ی عمومی به بودجه‌ی کل و بودجه‌ی شرکت‌ها به بودجه‌ی کل همواره بیش از یک می‌شود.
منبع: با استفاده از جدول شماره‌ی (۳) از طرف محقق تهیه و تنظیم شده است.

بدهی دولت

از خصوصی‌سازی انتظار می‌رود که وضعیت مالی دولت را بهبود بخشد. به عبارت دیگر باید اهداف، کاهش کسری بودجه‌ی دولت، بهبود وضع مالی شرکت‌های دولتی، کاهش بدهی بخش دولتی و بخصوص بدهی شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی، بانک مرکزی و بانک‌های تجاری - تخصصی، تحقق یابد.^(۱۸)

برای اندازه‌گیری بار مالی ناشی از استقراض عمومی در اقتصاد ملی، شاخص‌های مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرد که در این جا به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.^(۱۹)

۱- حجم مطلق بدهی ملی (به تفکیک، بدهی داخلی - بدهی خارجی)

۲- بدهی ملی سرانه (به تفکیک، سرانه‌ی داخلی - سرانه‌ی خارجی)

۳- سهم نسبی بدهی ملی به تولید ناخالص داخلی (به تفکیک، بدهی داخلی- بدهی خارجی)

۴- سهم نسبی اصل و فرع بدهی سالیانه به تولید ناخالص داخلی (به تفکیک، بدهی داخلی- بدهی خارجی)

۵- سهم نسبی اصل و فرع بدهی خارجی به صادرات
اگرچه دو شاخص اول متداولتر هستند، باید اشاره کرد که جهت انجام بررسی‌های لازم و استخراج نتایج قابل اطمینان شاخص‌های بعدی مناسب‌تر می‌باشند.
در این مقاله برای تعیین بار مالی بدهی دولتی در اقتصاد کشور از شاخص‌های زیر استفاده شده است:

- ۱- حجم مطلق بدهی بخش دولتی، بدهی دولت و بدهی شرکت‌های دولتی
 - ۲- نسبت بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی
 - ۳- نسبت بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی به تولید ناخالص داخلی
 - ۴- نسبت بدهی دولت به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی
 - ۵- نسبت بدهی دولت به بانک مرکزی به تولید ناخالص داخلی
 - ۶- نسبت بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی
 - ۷- نسبت بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به بانک مرکزی به تولید ناخالص داخلی
- به طوری که از جدول شماره‌ی (۳) نتیجه می‌شود، طی سال‌های واگذاری، بدهی دولت و بدهی شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی روند فزاینده داشته است. به طوری که بدهی دولت به سیستم بانکی از ۱۳۵۲۷/۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۶۸ به ۶۹۲۰۹/۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۸ رسیده است که با ۴۱۱/۶ درصد رشد همراه بوده است. روند رشد بدهی شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی از شتاب بیشتری برخوردار بوده است به طوری که از ۱۱۵۵/۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۶۸ با ۴۰۴۴/۹ درصد افزایش به ۴۷۹۰۷/۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۸ رسیده است.

مشاهده می‌گردد که رشد بدهی‌های شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی طی سال‌های واگذاری بسیار شدیدتر از رشد بدهی‌های دولت به سیستم بانکی بوده است. باید متذکر شد که این نتیجه از یک طرف به دلیل وجود عواملی چون عملکرد غیرکارای شرکت‌های دولتی، افزایش نقش شرکت‌های دولتی در اقتصاد کشور و از طرف دیگر

خصوصی سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران ۱۱۸

در پی جا به جایی بدهی‌های دولت با شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی حاصل شده است که بر اساس مجوز بانک مرکزی انجام گرفته است.

بنابراین می‌توان بیان کرد که اگرچه طی سال‌های خصوصی سازی کسری بودجه ظاهری دولت کاهش یافته است اما کسری بودجه واقعی دولت کاهش نیافته، بلکه ترکیب آن تغییر کرده است. به گونه‌ای که از حساب دولت به حساب شرکت‌های دولتی منتقل شده است. جدول شماره‌ی (۶) نشانه‌ی این ادعا است. زیرا چنان که مشاهده می‌گردد اگرچه نسبت بدهی دولت به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۸ روندی نزولی داشته است و از ۴۸/۷ درصد در سال ۱۳۶۸-۱۳۷۸ به ۱۶/۶ درصد در سال ۱۳۷۸ رسیده است. در مقابل، روند نسبت بدهی شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی و همچنین روند نسبت بدهی شرکت‌های دولتی به بانک مرکزی به تولید ناخالص داخلی صعودی بوده است. به طوری که این نسبت‌ها به ترتیب از ۴/۲ درصد و ۲/۵ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۱۱/۵ درصد و ۳/۳ درصد در سال ۱۳۷۸ ناآل شده است.

جدول شماره‌ی ۶. معرفی وضعیت بار بدهی بخش دولتی از طریق شاخص‌های مالی طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۸ (ارقام به درصد)

شاخص	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸
نسبت بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی به GDP	۵۲/۸	۴۲/۹	۳۵/۳	۳۰	۲۴/۲	۲۱/۸	۳۰/۱	۲۸	۲۹/۱	۲۳/۶	۲۸/۱
نسبت بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی به GDP	۴۶/۳	۳۸	۳۰/۷	۲۴/۸	۲۹/۳	۲۶/۹	۲۵/۱	۲۲	۲۱/۳	۲۲/۳	۱۸/۲
نسبت بدهی دولت به سیستم بانکی به GDP	۴۸/۷	۳۸/۳	۳۰	۲۳/۷	۲۶/۴	۲۴/۲	۲۱/۲	۱۸/۲	۱۷/۴	۲۰/۲	۱۶/۶
نسبت بدهی دولت به بانک مرکزی به GDP	۴۳/۸	۳۴/۷	۲۷/۴	۲۱/۶	۲۵/۱	۲۳	۲۰/۴	۱۷/۴	۱۶/۷	۱۷/۹	۱۴/۹
نسبت بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به سیستم بانکی به GDP	۴/۲	۵/۶	۵/۲	۶/۳	۷/۸	۷/۶	۹/۱	۹/۸	۱۱/۷	۱۳/۳	۱۱/۵
نسبت بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به بانک مرکزی به GDP	۲/۵	۳/۳	۳/۳	۳/۲	۴/۲	۳/۹	۴/۷	۴/۷	۴/۶	۴/۴	۳/۳

منبع: با استفاده از جدول شماره‌ی (۳) از طرف محقق استخراج شده است.

اشتغال

از جمله نگرانی‌های سیاست خصوصی‌سازی اثری است که این سیاست بر اشتغال در جامعه دارد. اگرچه اثر خصوصی‌سازی بر اشتغال محل تردید است، برخی از صاحب‌نظران معتقدند که خصوصی‌سازی همواره منجر به کاهش اشتغال نمی‌شود و برخی دیگر بر این عقیده‌اند که خصوصی‌سازی در کوتاه مدت اثر منفی بر اشتغال دارد ولی در بلند مدت این اثر به صورت افزایش در میزان اشتغال ظاهر می‌شود.^(۲۰) البته باید بیان کرد که اثر خصوصی‌سازی بر اشتغال به عوامل متعددی از جمله روش خصوصی‌سازی، نوع‌صنعت و گستره‌ی فعالیت صنعت بستگی دارد.^(۲۱) در اقتصاد ایران، ارزیابی اثر خصوصی‌سازی بر اشتغال نتایج جالب توجهی را به همراه دارد که باید با احتیاط با آن برخورد کرد. در جدول شماره‌ی (۷) تغییرات ایجاد شده در تعداد پرسنل ۱۱۴ شرکت که از طریق روش بورس، کار واگذاری سهام آن‌ها انجام گرفته است برای ۵ سال متوالی ارائه شده است.

Archive of SID

جدول شماره‌ی ۷. تغییرات در تعداد پرسنل شاغل در صنایع مختلف
برای ۵ سال متوالی (۱۳۷۳-۱۳۷۸)

صنعت	تعداد شرکت‌های مورد بررسی	تغییرات در تعداد پرسنل		
		کاهش	افزایش	ثابت
مواد غذایی	۱۲	۹	۳	
نساجی	۱۰	۷	۳	
چوب و محصولات کاغذی	۷	۴	۲	۱
ساخت مواد و محصولات شیمیایی	۱۴	۸	۶	
ساخت مواد و محصولات لاستیک و پلاستیک	۵	۳	۲	
ساخت ماشین آلات و دستگاه‌های برقی	۷	۶	۱	
ساخت محصولات کانی غیر فلزی	۲۱	۱۶	۵	
ساخت فلزات اساسی و محصولات فلزی فابریکی	۱۲	۷	۵	
ساخت ماشین آلات و تجهیزات	۱۳	۷	۶	
ساخت وسایل نقلیه موتوری و تجهیزات حمل و نقل	۱۲	۳	۹	
ساخت رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱	۱		
جمع کل	۱۱۴	۷۱	۴۲	۱

منبع: با استفاده از گزارش‌های سالیانه هیأت مدیره شرکت‌های مورد بررسی از طرف محقق تهیه و تنظیم شده است.

به طوری که ملاحظه می‌شود از کل نمونه ۱۱۴ شرکت که در صنایع مختلف فعالیت دارند در ۷۱ شرکت تعداد پرسنل کاهش، در ۴۲ شرکت تعداد پرسنل افزایش یافته و در یک شرکت تعداد پرسنل بدون تغییر ثابت باقی مانده است. اما از نظر تعداد پرسنل، در یک نمونه که از ۹۸ شرکت واگذار شده تشکیل شده است، مشاهده می‌شود که طی ۵ سال متوالی در مجموع کل تعداد پرسنل شاغل در این شرکت‌ها افزایش یافته است.^(۲۲) البته باید متذکر شد که این نتیجه‌ی مهم و شکننده را نمی‌توان تنها به خصوصی‌سازی نسبت داد. اما به هر حال می‌توان با احتیاط بیان کرد که خصوصی‌سازی در کشور اثر منفی بر اشتغال به همراه نداشته است.

جدول شماره‌ی ۸. مجموع تعداد پرسنل شاغل در شرکت‌های واگذار شده
برای یک دوره‌ی ۵ ساله (نفر)

تعداد کل پرسنل		تعداد کل پرسنل		تعداد شرکت‌های بررسی شده	صنعت
۱۳۷۸	۱۳۷۴	۱۳۷۷	۱۳۷۳		
		۴۳۷۸	۴۱۵۸	۶	مواد غذایی
۳۵۴۹	۳۸۰۳			۶	
		۸۸۰۸	۸۸۶۳	۶	نساجی
۲۷۱۱	۲۶۲۲			۴	
۱۷۴۲	۱۸۱۹			۷	چوب و محصولات کاغذی
		۳۲۲۹	۳۳۸۳	۹	ساخت مواد محصولات شیمیایی
۵۶۳	۵۱۸			۲	
		۲۱۴۵	۲۱۷۲	۳	ساخت محصولات لاستیک و پلاستیک
		۲۲۹۶	۲۲۴۰	۳	ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی
		۱۲۶۹۶	۱۳۳۱۶	۱۶	ساخت محصولات کانی غیرفلزی
۲۵۱۳	۲۸۱۵			۴	
		۴۳۸۴	۴۴۶۴	۹	ساخت فلزات اساسی و محصولات فلزی فابریکی
		۵۰۵۰۵	۵۲۸۲	۴	ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات
۶۶۳۵	۶۵۷۳			۸	
		۱۵۳۲۶	۱۰۵۴۷	۷	ساخت وسایل نقلیه موتوری و تجهیزات حمل و نقل
۴۷۴۵	۳۰۹۲			۳	
		۲۶۳	۲۴۰	۱	ساخت رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
۲۲۴۵۸	۲۱۳۱۲	۵۸۵۸۰	۵۴۶۶۵	۹۸	جمع کل

خصوصی‌سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران۱۲۲

منبع: با استفاده از گزارش‌های سالیانه هیأت مدیره شرکت‌های مورد بررسی طی سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۸۰ توسط محقق تهیه و تنظیم شده است.

به طوری که از جدول شماره‌ی (۸) نتیجه‌می‌شود، کل پرسنل شاغل در ۶۴ شرکت از ۵۴۶۶۵ نفر در سال ۱۳۷۳ به ۵۸۵۸۰ نفر در سال ۱۳۷۷ افزایش یافته است. ضمناً تعداد کل پرسنل در ۳۴ شرکت از ۲۱۳۱۲ نفر در سال ۱۳۷۴ به ۲۲۴۵۸ نفر در سال ۱۳۷۸ افزایش یافته است. نکته‌ای که در خور توجه است و باید بر آن تأکید کرد این است که بیشترین افزایش در تعداد پرسنل، در صنعت ساخت وسایل نقلیه موتوری و تجهیزات حمل و نقل ایجاد شده است. یعنی در صنعتی که بیشترین خصوصی‌سازی را در اقتصاد ایران تجربه کرده است.

با توجه به آنچه گذشت می‌توان با احتیاط ادعا کرد که خصوصی‌سازی در مسأله‌ی اشتغال به صورت مثبت در اقتصاد ایران قابل بررسی است.

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌ها و یافته‌های مقاله‌ی حاضر در زمینه‌ی خصوصی‌سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران می‌توان گفت که سیاست خصوصی‌سازی در کشور نتایج زیر را به همراه داشته است:

۱- خصوصی‌سازی در کشور در مقیاس بسیار محدود و در بخش صنایع کارخانه‌ای به اجرا گذاشته شده است.

۲- بخش عمده‌ای از واگذاری‌ها از طریق بورس انجام گرفته است و در بنگاه‌هایی که ابعاد فعالیت آن‌ها گسترده است همواره واگذاری‌ها در مقیاسی بوده است که کماکان مانند شرایط قبل از خصوصی‌سازی مدیریت بنگاه در اختیار دولت باقی مانده است.

۳- در پی خصوصی‌سازی برخلاف انتظار مبانی نظری و تجربیات سایر کشورها اندازه‌ی دولت در اقتصاد ایران افزایش یافته است.

۴- در طول دو برنامه توسعه‌ی اقتصادی، نقش و اهمیت شرکت‌های دولتی در اقتصاد ملی به میزان قابل توجهی افزایش یافته است و به دنبال آن نقش تصدّی دولت در اقتصاد گسترش یافته است.

۵- خصوصی سازی باعث بهبود وضعیت مالی دولت نشده است و بدهی شرکت های دولتی به سیستم بانکی در دوره‌ی موردنظر (برنامه‌ی اول و دوم توسعه) روند صعودی داشته است.

۶- بخش مهمی از خصوصی سازی در صنعت ساخت وسائل نقلیه موتوری و تجهیزات حمل و نقل صورت گرفته است.

۷- هر چند تعیین آثار خصوصی سازی بر اشتغال در کشور دشوار به نظر می رسد، با احتیاط می توان تأیید کرد که در مجموع خصوصی سازی در اقتصاد ایران می تواند تأثیر مثبت بر اشتغال داشته باشد. لذا تداوم خصوصی سازی برای رفع بحران اشتغال در کشور نیازمند بررسی بیشتر و دقیق تر می باشد.

با توجه به نتایج فوق موارد زیر پیشنهاد می شود:

الف- پیشنهاد می شود سیاست خصوصی سازی در کشور از سرعت بیشتری برخوردار شود. همچنین پیشنهاد می شود واگذاری ها در صنایعی که محصولات آنها نهایی محسوب می شود، باید به طور کامل انجام پذیرد تا زمینه‌ی لازم جهت تعمیم سیاست های خصوصی سازی به شبکه‌ی زیر بنایی کشور فراهم شود.

ب- با توجه به تجربه‌ی سایر کشورهای موفق در زمینه‌ی خصوصی سازی پیشنهاد می شود که لایحه‌ی قانون خصوصی سازی به منظور اتخاذ روش واگذاری یکسان و انتقال مالکیت ها، بیش از هر چیز در حال حاضر برای جلوگیری از اعمال سلیقه های متفاوت تدوین شود.

ج- واگذاری ها باید از طریق بورس به منظور مشارکت عامه‌ی مردم (خریداران خرده و صاحبان پس اندازهای کوچک) انجام پذیرد.

د- پیشنهاد می شود در تدوین برنامه‌ی چهارم توسعه تأکید بیشتری بر خصوصی سازی برای تحقق هدف اشتغال زایی در کشور شود.

پی‌نوشت‌ها

۱- برای کسب اطلاعات بیشتر مراجعه شود به:

William L. Megglinson and Jeffry M. Netter From state to Market: A Surrey of Emperical Studies on Privatization Journal of Economic Literature Volume XXXIX. Number 2, June 2001.

Laden Mahboobi Recent Privatization Trends, Finacial Market Trends, No. 76, June 2000.

Eytan Sheshinski and Luis Felipe Lopez- Calve Privatization and Its Benefits: Theory, Evidence, and Challenges, Consulting Assistance on Economic Reform II Program at the Harvard Instifute for International Development, Harvard Univesity, December 2000.

2- Sunita Kikeri John Nellis Privatization in Competitive Sectors, World Bank Policy Research Paper 2860, June 2002, P.2.

3- Sunita Kikeri and John Nellis, June 2002, P.3.

4- Ladan Mahboobi, June 2002, P.45.

5- G. A. Mackenzie, The Macroeconomic Impact of Privatization, IMF Staff papers, Vol.45, No.2, June 1998. P. 365.

۶- منظور از خصوصی سازی کامل یعنی بنگاه به طور کامل واگذار می شود.

۷- منظور از خصوصی سازی جزئی یعنی بخشی از مالکیت بنگاه از طریق عرضه‌ی سهام واگذار می شود و دولت با در اختیار داشتن سهام طلایی مدیریت بنگاه را همچنان حفظ می کند.

8- Eytan Sheshinski and Luis Felite Lopez- calva, 2000, P. 25-26.

9- Toshihiro Matsumura Partial Privatization in Mixed Duopoly Journal of Public Economic, 1998, P. 473-483.

۱۰- رک: قانون برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۳۷۲.

- مصوبه‌ی ۵۲۸۳/ت ۱۰۹ مورخ ۱۳۷۰/۳/۲۹ هیأت وزیران.

- مصوبه‌ی ۵۱۰۲۱/ت ۴۹۰ مورخ ۱۳۷۱/۱۰/۲۶ هیأت وزیران.

- قانون نحوه‌ی واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت، به ایثارگران و کارگران مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۲.

- قانون برنامه‌ی دوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴-۱۳۷۸.
- تبصره‌ی ۳۵ قانون بودجه‌ی کل کشور سال ۱۳۷۸.
- قانون برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹-۱۳۸۳.

11- Manufacturing

- ۱۲- به عنوان مثال در پایان سال ۱۳۷۸ در ۶۹ شرکت از کل ۱۳۷ شرکت واگذار شده بیش ۵۱ درصد از مالکیت در اختیار دولت بوده است.
- ۱۳- در بین کشورهای OECD طی دوره‌ی ۱۹۹۰-۱۹۹۹، نسبت ارزش کل خصوصی‌سازی به تولید ناخالص ملی به طور متوسط معادل ۲/۷ درصد بوده است.
- ۱۴- باید متذکر شد که انتخاب روش واگذاری به عواملی مانند سیاست‌های اقتصادی دولت، نوع صنعت، وضعیت بنگاه و ابعاد فعالیت بنگاه بستگی دارد. ضمناً مطالعات نشان می‌دهد که آثار مثبت خصوصی‌سازی به روش واگذاری نیز بستگی دارد و مناسب‌ترین روش واگذاری، واگذاری از طریق بورس می‌باشد.

15- Laden Mahboobi, June 2000, P. 52

- ۱۶- به دلیل نبود اطلاعات منسجم، واگذاری‌های سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی و واگذاری‌های سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران در سال ۱۳۷۸ در نظر گرفته نشده است.
- ۱۷- احمد جعفری صمیمی، بررسی اجمالی دوازده نظریه‌ی در زمینه رشد بخش عمومی در اقتصاد، مجله‌ی علمی کاربردی مدیریت دولتی، شماره‌ی ۲۲ پاییز ۱۳۷۲، ص ۴۶-۵۸.
- ۱۸- ضمناً از خصوصی‌سازی انتظار می‌رود که درآمدهای مالیاتی دولت و سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی نیز افزایش یابد. ر ک:

Paul Cooi and Colin Kirkpatrick, Privatization Policy and Performance, International Perspectives Prentice Hall, 1995, P. 153-157.

خصوصی سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران ۱۲۶

۱۹- احمد جعفری صمیمی، اقتصاد بخش عمومی (۱)، انتشارات سمت، چاپ پنجم،
۱۳۸۱، ص ۲۲۶-۲۳۵.

20- Sunita Kikeri, John Nellis, June 2000, P. 7.

- Eytan Shesinski and Luis Felipe, December 2000, P.27.

21- Kamal S. Shehadi, Lessons In Privatization United Nations
Development Programme, January 2002, P. 20.

۲۲- به دلیل نبود اطلاعات مستمر، تنها امکان تهیه‌ی آمار برای ۹۸ شرکت امکان پذیر
بوده است.

Archive of SID

منابع و مأخذ

- ۱- بانک صنعت و معدن: *آمار واگذاری سهام توسط بانک صنعت و معدن از سال ۱۳۶۸ لغایت اسفند ماه ۱۳۷۹*، ۱۳۸۰.
- ۲- جعفری صمیمی، احمد: *بررسی اجمالی ۱۲ نظریه در زمینه‌ی بخش عمومی در اقتصاد*، مجله علمی کاربردی دولتی، شماره‌ی ۲۲، پاییز ۱۳۷۲.
- ۳- جعفری صمیمی، احمد: *اقتصاد بخش عمومی (۱)*، انتشارات سمت، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۸۱.
- ۴- سازمان صنایع ملی ایران: *گزارش عملکرد واگذاری شرکت‌های تحت پوشش سازمان صنایع ملی ایران ۱۳۹۶-۱۳۷۸*، معاونت مالکیت سهام و واگذاری، ۱۳۷۹.
- ۵- سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران: *گزارش عملکرد فروش سهام از سال ۱۳۶۹ لغایت ۱۳۷۷*، اداره‌ی مالکیت سهام ۱۳۷۹.
- ۶- سازمان مالی گسترش مالکیت واحدهای تولیدی: *گزارش واگذاری*.
- ۷- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: *قوانین بودجه‌ی کل کشور*، سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۸۰.
- ۸- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: *مجموعه‌ی آماری سری زمانی آمارهای اقتصادی اجتماعی سال ۱۳۷۵*، معاونت امور اقتصادی و هماهنگی دفتر اقتصاد کلان تیرماه ۱۳۷۶.
- ۹- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: *قانون برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸-۱۳۷۲)*.
- ۱۰- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: *قانون برنامه‌ی دوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴-۱۳۷۸)*.
- ۱۱- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: *قانون برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳)*.
- ۱۲- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: *حساب‌های ملی ایران ۱۳۷۰-۱۳۸۰*، مرکز آمار ایران اردیبهشت ۱۳۸۲.
- ۱۳- قانون نحوه‌ی واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به ایثارگران و کارگران، مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۲.

خصوصی سازی، اندازه‌ی دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران ۱۲۸

۱۴- گزارش‌های سالیانه‌ی هیأت مدیره‌ی شرکت‌های مورد مطالعه طی سال‌های
۱۳۷۴-۱۳۸۰.

۱۵- مرکز آمار ایران: *سالنامه‌ی آماری کشور طی سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۷۹*.

۱۶- هیأت وزیران: مصوبه ۵۲۸۳/ت ۱۰۹ مورخ ۱۳۷۰/۳/۲۹.

۱۷- هیأت وزیران: مصوبه ۵۱۰۲/ت ۴۹۰ ه مورخ ۱۳۷۱/۱۰/۲۶.

18-Cook, Paul and Kirkparick, Colin: *Privatization Policy and Performance, International Perspectives*, Pretice Hall. 1995.

19-Kileri. Sunita and Nellis John. *Privatization in Competitive Sectors*, World Bank Policy Research Paper 2860, June 2002.

20-Mahboobi, Ladan: *Recent Privatization Trends*, Financial Maeket Trends, No. 76, June 2000.

21-Mackenzie, G.A. *The Macroeconomic Impact of Privatization*, IMF Stall Paper, Vol.45, No.2, June 1998.

22-Matsumura, Toshihiro: *Privatization In Mixed Duopoly* Journal of Public Economics,70, 1998.

23-Megginson, William L. and Vetter, Jeffry M. *From State to Market: A Survey of Emperical Studies on Privatization*, Journal of Economic Literature, June Volume XXXIX, Number 2, June 2001.

24-Shehadi, Kamal S: *Lessons In Privatization* United Nations Development Programme, January 2002.

25- Sheshinski, Eytan and Lopez- Calva, Luis Felipe: *Privatization and Its Benefits: Theory, Evidence, and Challenges*, Consulting Assistance on Economic Peform II Program at the Harvard University, December 2000.

Archive of SID